

УДК: 657.6:006

С. П. Лозовицький*Львівська комерційна академія***ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ВНУТРІШНЬОГО КОНТРОЛЮ ТА АУДИТУ**

Розглядаються тенденції розвитку внутрішнього контролю та аудиту на основі концепції контролю й оцінки ризиків розвитку підприємства.

Внутрішній контроль, внутрішній аудит, середовище контролю, оцінка і контроль ризиків

У сучасних умовах господарювання успішна діяльність підприємства визначається не тільки і не стільки здатністю одержання прибутку в процесі поточної діяльності, скільки здатністю адекватно реагувати на зміни в зовнішньому конкурентному середовищі. Це вимагає від менеджменту підприємства вчасно вносити зміни в стратегію розвитку підприємства для забезпечення його виживання у середньо- та довгостроковій перспективі. Для більшості підприємств України ця проблема стала особливо актуальною під час теперішньої економічної кризи. Можливість вирішення її пов'язано насамперед з ефективністю та якістю системи управління підприємства та її невід'ємної складової — підсистеми внутрішнього контролю.

Дослідженню внутрішнього контролю та аудиту присвячені праці таких вітчизняних вчених, як Г. М. Давидов, Н. І. Дорош, О. Ю., Редько, В. С. Рудницький, І. І. Пилипенко та інших. Незважаючи на значний науковий доробок у вивченні внутрішнього контролю та аудиту, залишаються недостатньо висвітленими питання особливостей організації внутрішнього контролю та внутрішнього аудиту як інструментів управління підприємством. Особливо важлива ця проблема у зв'язку зі значними змінами в нормативній базі аудиту за останні роки. З квітня 2003 року в Україні національними стандартами аудиту прийняті і діють стандарти Міжнародної федерації бухгалтерів. У 2008 році Рада з міжнародних стандартів аудиту та гарантій якості МФБ (International Auditing and Assurance Standards Board, IAASB) опублікувала виправлені версії семи міжнародних стандартів аудиту, зокрема:

MCA (ISA) 320 «Materiality in Planning and Performing an Audit» (*Сумнівність у плануванні і проведенні аудиту*);

MCA (ISA) 450 «Evaluation of Misstatements Identified during the Audit» (*Оцінка викривлень у процесі перевірки*);

MCA (ISA) 530 «Audit Sampling» (*«Аудиторська вибірка»*);

MCA (ISA) 610 «Using the Work of Internal Auditors» (*«Використання роботи внутрішнього аудитора»*);

MCA (ISA) 705 «Modifications to the Opinion in the Independent Auditor's Report» (*«Модифікація незалежного аудиторського висновку»*);

MCA (ISA) 706 «Emphasis of Matter Paragraphs and Other Matter Paragraphs in the Independent Auditor's Report» (*«Пояснювальні параграфи й інші питання незалежного аудиторського висновку»*).

У стандарти внесено суттєві зміни щодо розуміння сутності, особливостей організації внутрішнього контролю та аудиту.

Мета нашої статті полягає в дослідженні нових підходів і сучасних тенденцій розвитку внутрішнього контролю та внутрішнього аудиту.

Внутрішній аудит як елемент системи управління динамічно розвивався в другій половині ХХ ст. і наприкінці століття сформувався в теперішньому вигляді. На початковому етапі внутрішній аудит був сфокусований на аналізі ризиків, пов'язаних з бухгалтерською звітністю й оподаткуванням, у даний момент він зачіпає широкий спектр аспектів діяльності компанії, допомагаючи виявляти ризики на різних етапах економічної активності.

Міжнародний інститут внутрішніх аудиторів (Institute of Internal Auditors, ІА) — найбільша міжнародна організація внутрішніх аудиторів — дає наступне визначення: *внутрішній аудит — незалежна й об'єктивна діяльність з надання гарантій і консультацій, спрямована на досягнення конкретних результатів у роботі організації; допомагає організації досягти поставлених цілей шляхом впровадження систематизованого, дисциплінованого підходу до оцінки і підвищення ефективності процесів керівництва, контролю та управління ризиками. У практиці діяльності іноземних фірм роль і місце внутрішнього аудиту визначалися такою схемою: при достатньому рівні підготовки управління ризиками менеджмент проводить роботу, направлену на впровадження деяких ключових складових внутрішнього контролю, передусім у зонах з високими ризиками (наприклад, управління грошовими коштами, закупівлі, склади, реалізація). При цьому компанія не має повноцінного внутрішнього контролю або ризик-менеджменту на всіх рівнях організації, і, незважаючи на те, що деякі рівні контролю розроблені й ефективно впроваджені, формально вони не задокументовані. Іншою характерною межею на цьому етапі є залежність контролю від людей, менше — від процесів. У свою чергу, внутрішній аудит розглядається як єдина служба в організації, здатна проводити оцінку ризиків, а її діяльність протиставляється діяльності менеджменту.*

В українських компаніях досі украй рідко існує повноцінна і незалежна служба внутрішнього аудиту; її відсутність частково замінюється *контрольно-ревізійним управлінням (КРУ) або службою внутрішнього контролю*. У загальному випадку КРУ фокусуються на питаннях перевірки збереження товарно-матеріальних цінностей, ефективності використання ресурсів, виконання розпоряджень вищестоящих органів, а також на розслідуванні шахрайств. Внутрішній аудит покликаний виконувати ширші завдання за оцінкою процесів внутрішнього контролю, управління ризиками, корпоративного управління. Проте залежно від рівня розвитку корпоративної культури (зокрема, середовища контролю) пріоритетом служби внутрішнього аудиту може бути вирішення завдань, що зазвичай стоять перед КРУ. Так, завданням служби внутрішнього контролю може бути побудова системи внутрішнього контролю компанії (точніше — активне сприяння менеджменту в побудові системи), а завданням внутрішнього аудиту — проведення оцінки надійності

й ефективності цієї системи, надання консультаційною підтримки на етапі розробки систем і процедур. Слід зауважити, що в більшості випадків вище виконавче керівництво схильне розглядати внутрішній аудит як ресурс для вирішення управлінського завдання з побудови системи контролю, що зовсім неправильно, оскільки призводить до прямого конфлікту інтересів.

У даний час питання, пов'язані з внутрішнім аудитом, не регулюються українським законодавством, за винятком окремих положень, що стосуються фінансово-кредитних організацій і професійних учасників фондового ринку.

У світовій практиці одним з основних завдань внутрішнього аудиту є оцінка системи внутрішнього контролю компанії. Існує декілька загальноприйнятих принципів побудови системи внутрішнього контролю. Найпоширенішою є модель, розроблена Комітетом спонсорських організацій — COSO, в яку входять такі організації, як AICPA, IIA. У моделі COSO Internal Control — Integrated Framework система внутрішнього контролю складається з п'яти взаємозв'язаних компонентів, кожний з яких має відношення до всіх категорій бізнес-цілей (стратегічних, операційних, цілей звітності і відповідності вимогам законодавства):

контрольне середовище — Control Environment;

система виявлення й оцінки ризиків — Risk Assessment;

контрольні процедури — Control Activities;

інформаційне середовище і система комунікацій — Information and Communication;

система спостереження — Monitoring.

У жовтні 2004 р. була оприлюднена нова розробка COSO — модель COSO ERM — Integrated Framework (ERM — enterprise risk model), що об'єднала в собі як компоненти системи внутрішнього контролю, так і компоненти системи управління ризиками (рис. 1).

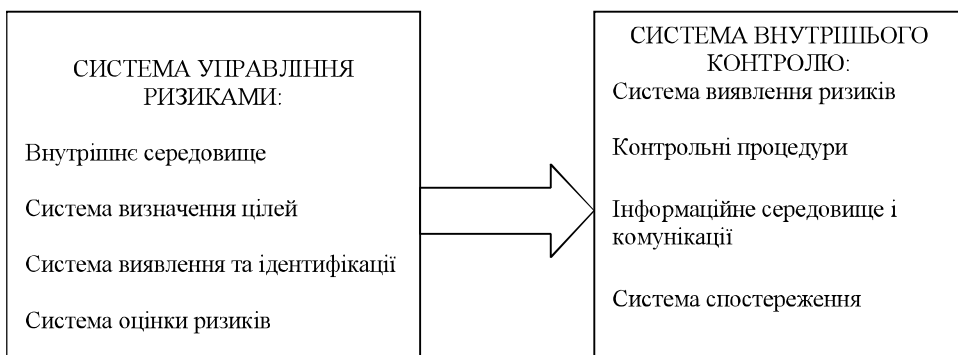

Рис. 1. Модель системи внутрішнього контролю COSO ERM

Ця модель свідчить, що перед службами внутрішнього аудиту ставитимуться нові завдання. Важлива перевага внутрішнього аудиту перед будь-якими іншими службами підприємства полягає в його незалежності, що

забезпечується структурою підпорядкування і специфічними взаєминами з менеджментом, у тому числі з вищим керівництвом, а також унікальною базою знань і досвіду, накопиченою за роки аудиту абсолютно різних підрозділів компанії. Ці переваги дозволяють внутрішнім аудиторам як співробітникам компанії, що діють виключно в її інтересах і в той же час залишаються формально і фактично незалежними в оцінках і рекомендаціях, дивитися на компанію як на єдиний організм і проводити звичну роботу з оцінки ризиків, уразливості системи, виявлення слабких сторін і підготовки незалежних й об'єктивних рекомендацій з їх усунення. У зв'язку з тим основними завданнями служб внутрішнього аудиту будуть:

- проведення операційного аудиту: оцінка ризиків операційної діяльності; здійснення аудиту стратегічних планів і програм, включаючи розширення бізнесу, операції злиття і поглинання;

- виявлення і запобігання шахрайству у середині компанії. Аудит може виявити випадки шахрайства й інших порушень закону, проте функцією його залишається насамперед оцінка ризиків і системи захисту від шахрайства, починаючи від потенційних конфліктів інтересів і закінчуючи загальною атмосферою в підрозділі компанії. У фокусі внутрішнього аудиту будуть контроль за розділенням обов'язків, за дебіторською заборгованістю і списанням безнадійних боргів, горизонтальний і вертикальний фінансовий аналіз, особливий увазі повинні піддаватися споріднені й особисті зв'язки між співробітниками;

- аудит взаємин із споживачем (Customer Satisfaction Audit, CSA) — достатньо нова і складна область у внутрішньому аудиті. На відміну від будь-якого фінансово або операційно орієнтованого аудиту цей аудит оперує достатньо невизначеними не кількісними категоріями. Проте ключем до успіху є акцент на свідoctвах, фактах і доказах присутності проблеми, а не на рівні взаємин або ступеня задоволеності споживача. Аудит повинен концентруватися на тому, як організована система контролю якості загалом;

- вивчення етичної поведінки менеджменту. Серйозне посилення регулювання, викликане передусім американськими корпоративними скандалами, піддалося масовій критиці. Критики цілком резонно відзначили, що жорстка регламентація скоріше захищає від наслідків, ніж усуває причину хвороби. Внутрішній аудит, використовуючи свою незалежність від менеджменту, здатний об'єктивно оцінити, наскільки поведінка менеджменту на всіх рівнях відповідає місії і цілям організації.

Останнім часом усе частіше обговорюється можливість організації системи постійного управління ризиками, аналізу і моніторингу, що має здатність самоудосконалюватися, і на цій основі — безперервного аудиту (continuous audit). Нова парадигма визначає безперервний аудит як методологію, що дозволяє аудиторів здійснювати безперервну оцінку ризиків і контроль за допомогою постійного, але все-таки дискретного потоку аналітичної аудиторської інформації по вибраному суб'єктові. Безперервний аудит перш за все повинен базуватися

на автоматизованих звітах, причому дані повинні бути репрезентативними і порівнянними за всі періоди, що дозволяє провести аналіз тренду. Крім того, незважаючи на можливу глибину, звіти мають бути зручними для сприйняття при читанні, тобто проблемна зона повинна бути чітко виділена на графіку або колірною гамою в збалансованій системі показників (balanced scorecard).

Передбачається, що в правильно організованому і технічно забезпеченому середовищі безперервного управління ризиками дискретність аудиторських проєктів і звітів наблизитиметься до нуля, а швидкість оновлення й обсяг інформації — до нескінченності. Таким чином, нівелюватимуться сім типів тимчасових і ресурсних втрат в аудиті, як-от: час очікування збору інформації; затримки і порушення термінів; аналіз інформації; сам процес аудиту; узагальнення результатів; помилки і додаткова робота.

Концепція безперервного аудиту припускає, що архітектура аудиторської інформації повинна бути побудована й інформатизована так, щоб максимально задовольнити попит користувачів (менеджменту, аудиторського комітету, акціонерів), на аналітику ризиків, проблемних зон і рівня контролю в режимі реального часу.

Отже, на основі проведеного дослідження тенденцій розвитку внутрішнього контролю та аудиту можна зробити висновок, що основною тенденцією розвитку внутрішнього контролю є перехід до концепції контролю за ризиками діяльності підприємства та внутрішнього аудиту як процесу безперервної оцінки ризиків за допомогою постійного, але все-таки дискретного потоку аналітичної аудиторської інформації щодо діяльності суб'єкта господарювання.

Перспективи подальших наукових досліджень пов'язані з необхідністю дослідження організаційних і методичних аспектів формування системи внутрішнього контролю та аудиту підприємства на новій концептуальній основі.

1. Міжнародні стандарти аудиту, надання впевненості та етики: Вид. 2007 року / пер. з англ., — К.: ТОВ «ІАМЦ АУ «СТАТУС», 2007. — 1172 с. 2. Handbook of international auditing, assurance and ethics pronouncements 2007 edition. International Federation of Accountants/ New York, New York 10017 USA. 3. IFRS for all (interview with Sir David Tweedie, chairman of the IASB). Strategic Finance, April, 2008, p. 30–33. 4. Pricewaterhouse Coopers (2007). Internal Audit 2012: A Study Examining the Future of Internal Auditing and the Potential Decline of a Controls-Centric Approach. 5. The Institute of Internal Auditors (2008). The IIA research Foundation's Common Body of Knowledge study., 2008.

ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ ВНУТРЕННЕГО КОНТРОЛЯ И АУДИТА

Рассматриваются тенденции развития внутреннего контроля и аудита на основании концепции контроля и оценки рисков развития предприятия.

PROGRESS OF INTERNAL CONTROL AND AUDIT TRENDS

In the article progress of internal control and audit trends are examined on the basis of conception of control and estimation of risks of development of enterprise.

Стаття надійшла 24.09.09